

ДРУЧЕК ОЛЕНА ВАСИЛІВНА

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового забезпечення діяльності
Національної гвардії України
факультету забезпечення державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України
ORCID ID 0000-0002-7460-8137*

ВОЛУЙКО ОЛЕКСІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

*кандидат юридичних наук, полковник,
начальник кафедри правового забезпечення діяльності
Національної гвардії України
факультету забезпечення державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України
ORCID ID 0000-0002-0894-5004*

ПОНЯТТЯ ВІЙСЬКОВОЇ ОКУПАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ

У статті, з урахуванням наявних результатів наукових досліджень, розглянуто теоретичні й історичні аспекти військової окупації як поняття та як міжнародно-правового режиму. Досліджено етимологію терміну «окупація», розкрито його зміст, виокремлено сутнісні ознаки, здійснено порівняння з близькими за значенням поняттями і категоріями. Сформовано поняття, виділено ознаки та розкрито основний зміст міжнародно-правового режиму військової окупації. Визначено основні періоди еволюції інституту військової окупації, пов'язані із загальноприйнятою періодизацією світової історії. Виокремлено чинники, які впливали на його зміст у той чи той історичний період.

Ключові слова: *військова окупація; режим військової окупації; військове вторгнення; анексія; еволюція інституту військової окупації; міжнародне гуманітарне право.*

Постановка проблеми. Війна з російською федерацією та спричинене нею розширення меж тимчасового окупованих українських територій актуалізує вивчення міжнародно-правового інституту військової окупації, зокрема у контексті історії його становлення, закріплення на міжнародному рівні та особливостей реалізації за сучасних умов. Нині всі зусилля Сил безпеки та оборони України, активної частини громадянського суспільства, української держави у цілому спрямовано на відбиття ворожої агресії, стабілізацію внутрішньополітичної ситуації, забезпечення дії норм права на

територіях розгортання воєнних дій, створення найкращих умов для майбутньої реінтеграції захоплених територій у соціально-економічний та політико-правовий простір України після їх деокупації. Зміст зазначених дій обумовлюється визначенням у Конституції України обов'язком держави забезпечувати універсальні і невід'ємні права людини за будь-яких умов, включно з воєнним часом. Саме так необхідно трактувати ст. 3 Конституції України, у якій закріплено, що «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною

цінністю (...). Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1]. Однак зазначені норми Конституції, а також інші стандарти у сфері прав і свобод людини поки що не мають ефективних механізмів реалізації на тимчасово окупованих територіях України. Відповідно, зростає роль міжнародного права як універсального регулятора суспільних відносин, зокрема, в умовах збройного конфлікту.

Сучасне міжнародне право, визнаючи військову окупацію грубим порушенням міжнародного правопорядку, має у своєму арсеналі інструменти, призначені для зменшення руйнівних наслідків військової окупації та забезпечення порядку на окупованих територіях, зокрема, шляхом укладення міжнародних багатосторонніх договорів – конвенцій. Відповідно, на сьогодні у системі міжнародного права існує комплекс норм, що регулюють міждержавні відносини з приводу окупованих територій. Сукупно такі норми утворюють міжнародно-правовий інститут військової окупації, основними напрямками регулювання якого є: 1) мінімізація негуманних виявів військової окупації; 2) права та обов'язки уряду та військових адміністрацій держави-окупанта; 3) правове становище цивільного населення на окупованих територіях; 4) дія кримінально-правових норм на окупованих територіях; 5) право власності на окупованих територіях та ін. Отже, міжнародно-правовий інститут військової окупації нині розглядається як спосіб і засіб, що використовується міжнародною спільнотою для забезпечення певного правового порядку на окупованих територіях.

З огляду на зазначене, актуальним завданням юридичної науки є вивчення міжнародно-правового інституту військової окупації, з'ясування всіх важливих теоретичних та історичних аспектів, пов'язаних із військовою окупацією як поняттям, інститутом міжнародного права та міжнародно-правовим режимом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні основи міжнародно-правового інституту військової окупації свого часу заклали визнані вчені-міжнародники: Я. Броунлі, Ф. Кальсховен, Ф. Мартенс, Л. Опенгейм та ін. Проблематика військової окупації є предметом вивчення і представниками вітчизняної правової науки. Зокрема, у працях М. В. Грушко [2; 3] порушено проблему застосування норм міжнародного гуманітарного права до збройного конфлікту в Україні; досліджено еволюцію застосування понять «збройний конфлікт», «військовополонений», «окупація»; проаналізовано практику застосування

норм міжнародного гуманітарного права в умовах окупаційного режиму, запровадженого російською федерацією на території Автономної Республіки Крим; надано правову оцінку фактам його порушення тощо. Зазначену проблематику фундаментально висвітлено у монографії О. В. Задорожнього [4]. У ній здійснено міжнародно-правову оцінку анексії російською федерацією українського Криму та обґрунтовано окупаційний характер дій російської федерації щодо анексованого Криму.

У зазначеному контексті варто звернути увагу на наукові праці О. О. Іляшка [5; 6; 7], присвячені аналізу особливостей правового регулювання прав та свобод людини на тимчасово окупованих територіях України. Науковець обґрунтував поняття правової політики держави щодо тимчасово окупованих територій; розкрив її зміст; проаналізував механізм правового регулювання суспільних відносин на тимчасово окупованих територіях України в умовах гібридної війни. Питання поняття та змісту режиму окупації, зокрема, в аспекті обсягу та механізмів реалізації визначених міжнародно-правовими договорами прав та обов'язків держави-окупанта, розглянув І. М. Макаров [8]. У працях П. В. Рекотова [9; 10; 11] досліджено процеси формування та розвитку правового інституту військової окупації; розкрито еволюцію його змісту; визначено чинники, які мають найбільший вплив на його зміст. Водночас критичний аналіз результатів зазначених та інших праць засвідчує, що поза увагою науковців поки що залишається чимало важливих аспектів, пов'язаних з історією формування інституту військової окупації, його відображенням у теорії, доктрині та у міжнародно-правових актах.

Метою статті є: 1) аналіз термінопоняття «військова окупація» та виокремлення ознак, які відрізняють його від схожих понять і категорій; 2) загальна характеристика еволюції інституту військової окупації та виявлення чинників, які впливали на його розуміння та реалізацію у межах того чи того періоду світової історії.

Виклад основного матеріалу. Інститут військової окупації нині розглядають як складову міжнародного гуманітарного права, норми якого регулюють відносини між державами з приводу окупації однією державою (державами) території іншої держави (держав). Як міжнародно-правовий інститут, режим військової окупації регулюється міжнародно-правовими актами, що становлять основу міжнародного гуманітарного права та права збройних конфліктів. Зокрема,

ними є IV Гаазька конвенція про закони і звичаї війни на суходолі (1907), Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни (1949), Гаазька конвенція про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту (1954) та ін. У сукупності зазначені та інші угоди визначають та регламентують міжнародно-правовий режим окупації, який варто розуміти як особливий порядок правового регулювання діяльності, дій чи поведінки держави-окупанта та окупованої сторони.

Реалізація завдання дослідження поняття військової окупації обумовлює звернення до найбільш популярних словників і тезаурусів. У Академічному тлумачному словнику української мови окупація визначається як «тимчасове захоплення частини або всієї території однієї держави збройними силами іншої держави» [12]. Словник іншомовних слів трактує термінопоняття «окупація» так: «Окупація – це: 1. Тимчасове зайняття збройними силами однієї держави частини або всієї території іншої держави, головним чином внаслідок наступальних воєнних дій; займанщина, поневолення. 2. У Стародавньому Римі – оволодіння речами, що не мають власника, у тому числі земельними ділянками» [13].

Аналізуючи етимологію термінопоняття «окупація», зазначимо, що його основу становить сформоване у межах римського права поняття «*occupatio*» (оволодіння, зайняття) та похідне від нього поняття «*occupare*» (захоплювати, займати). Відповідно, у римському праві окупацію розглядали як оволодіння річчю, що не мала власника (була «нічийною» – *res nullius* або «покинutoю власником» – *res derelictae*) з метою її привласнення.

Отже, термін «військова окупація» у найбільш узагальненому розумінні означає захоплення, оволодіння нічийною територією або територією іншої держави (держав) новим суб'єктом – державою-окупатом (державами-окупантами), здійснене воєнним (загарбницьким) шляхом, що має вияв у встановленні на захопленій території влади військової адміністрації держави-окупанта. Причому, важливою є саме ознака окупації як факту, що вже здійснився.

Про те, що окупація має бути ефективною (тобто, реалізованою), наголошено як у нормах міжнародного права, так і в доктрині. Відповідно до Гаазької конвенції 1907 р., територія лише тоді вважається окупованою, коли окупант, зайнявши її своїми військами, встановив на ній свої органи управління – фактично реалізував кроки, що

позбавляють колишній уряд можливості здійснювати на цій території свою владу. І саме за цією ознакою окупація відрізняється від військового вторгнення – перетину кордону держави і подальшим просуванням по її території ворожих військ, яке, за логікою, є першою фазою військової окупації. Відмінність вторгнення від окупації полягає також у тому, що під час вторгнення здійснюються активні військові дії, у процесі яких командування армії держави-загарбника не може ні встановити, ні почати реалізувати свою владу. Натомість, окупація є формою утвердження влади держави-окупанта на завойованій території. Причому, в оцінці зарубіжних фахівців стан військової окупації має характеризуватися «відсутністю згоди з боку населення завойованої території, тому він вимагає позадоговірної та примусової присутності ворожої армії на окупованих територіях» [14, с. 78]. Тож доходимо висновку, що вторгнення характеризує динамічний аспект загарбання, а окупація – статичний. Крім того, зазначені поняття мають відмінності у нормативному регулюванні: під час військового вторгнення діють загальні норми права збройних конфліктів, а під час окупації – норми, що становлять зміст міжнародно-правового інституту військової окупації.

Поняття окупації також варто відрізнити від поняття *анексії* (лат. *annexio* – приєднання). У словниках термінопоняття «анексія» найчастіше визначається як «насильницьке включення державою до свого складу, повністю або частково, територій іншої держави чи нації, здійснене в односторонньому порядку» [15]. У теорії міжнародного права анексія найчастіше розглядається або як насильницьке приєднання (загарбання) однією державою частини чи всієї території іншої держави, народності, або як насильницьке утримання народності в кордонах чужої держави, та наголошується, що «у результаті анексії нові державні кордони встановлюються насильницьким шляхом, всупереч волі її населення та всупереч основних принципів сучасного міжнародного права» [5, с. 529].

У минулому анексії розглядалися як один із наслідків завоювання та вважалися правом переможця. В історичній ретроспективі анексія, як метод зміни територіального суверенітету, переважно здійснювалася такими способами: 1) анексовану територію завойовує або підкорює держава, що анексує; 2) територія анексується внаслідок припинення існування держави як такої (так звана мирна анексія); 3) здійснення анексії без згоди

населення; 4) територія анексується у стані підпорядкування державі, що анексує. За сучасних умов анексія завжди, незалежно від способу здійснення, ототожнюється із застосуванням сили (зверненням до війни) як незаконного способу розв'язання міжнародних суперечок. У будь-якому разі, анексія є способом зміни суверенітету на певній території, який реалізується державою-окупантом. Отже, анексія від військової окупації відрізняється, передовсім, правовими наслідками: військова окупація – це тимчасове захоплення збройними силами однієї держави території іншої держави без набуття суверенітету над нею, тоді як анексія – це результат спроби легітимації суверенітету держави-окупанта над завойованою чи отриманою у інший спосіб територією. Крім того, окупація завжди реалізується за участю військової сили, тоді як анексія може бути результатом передачі певної території іншій державі внаслідок підписання мирної угоди.

Питання виділення *сутнісних рис (ознак)* поняття військової окупації є доволі складним. Ми погоджуємося із думкою О. О. Іляшка про те, що «наразі відсутня єдність поглядів щодо переліку ustalених критеріїв, які характеризують поняття військової окупації» [6, с. 21]. Аналіз зафіксованих у літературі позицій дає змогу обґрунтованими ознаками військової окупації вважати такі: 1) тимчасовість зазначеного стану; 2) насильницький характер зміни статусу території (зазвичай, шляхом військового вторгнення); 3) наявність постраждалої сторони; 4) контроль армії держави-окупанта над територією та населенням держави; 5) встановлення на ній власних адміністративних органів управління; 6) паралельно з розгортанням адміністративних органів держави-окупанта має місце збереження владних структур держави та продовження руху опору і військових операцій проти держави-окупанта; 7) встановлення стану військової окупації на підставі факту військового вторгнення з подальшим утриманням державою-агресором контролю над зайнятою територією, а також на підставі факту реалізації державою-окупантом там адміністративних функцій.

Крім зазначеного, важливими аспектами міжнародно-правового характеру, що характеризують поняття військової окупації, на нашу думку, також є: 8) наявність передбаченої міжнародно-правовими нормами відповідальності держави-окупанта за здійснення військової окупації та 9) достатність для встановлення факту військової окупації його визнання іншими

суб'єктами міжнародного права. При цьому, якщо йдеться про міжнародно-правовий режим військової окупації, зазначений перелік необхідно доповнити ще кількома надзвичайно важливими ознаками, які відображено у міжнародно-правовій теорії і в доктрині міжнародних відносин. Такими ознаками, зокрема, вважаємо: 1) військова окупація не є підставою для зміни державної території; 2) жодні територіальні зміни, до яких призводить анексія чи військова окупація, не можуть бути юридично закріпленими, тому включати до складу держави-окупанта окуповані території заборонено; 3) фактично окупована і контрольована військами окупанта територія продовжує перебувати під верховною владою держави і становити її невід'ємну частину; 4) населення окупованої території не змінює свого громадянства, навіть якщо змушене підкорятися владі окупанта; 5) окупант представляє на захопленій території не окуповану державу, а лише свою власну (військово-цивільну) владу; 6) окупанту заборонено примушувати місцевих жителів брати участь у військових діях проти своєї країни, допомагати її армії та складати присягу на вірність ворожій державі.

Урахування цих ознак, на нашу думку, має сприяти формуванню поняття військової окупації, його ідентифікації та відрізненню від інших понять, розкриттю змісту міжнародно-правового режиму військової окупації. Проте, наголошуємо, що і військове вторгнення, і окупація, і анексія, відповідно до норм міжнародного права, не є правовими підставами для зміни державної території. У міжнародно-правовому вимірі такі дії, як військове вторгнення, агресія, агресивна війна, окупація, анексія, будь-які інші дії, що мають ознаки посягання на державний суверенітет і територіальну цілісність держави, визнаються грубим порушенням його норм, тобто, міжнародно-правовим злочином.

Обґрунтовуючи основні *історичні періоди* розвитку міжнародно-правового інституту військової окупації, наголосимо, що його історія пов'язана з історією розвитку міжнародного гуманітарного права та права збройних конфліктів. Відповідно, про новітнє змістовне наповнення зазначеного інституту можна говорити, починаючи з кінця XIX – початку XX ст., а конкретніше – з часу прийняття Гаазьких конвенцій 1899 і 1907 років. Фактично, до перших міжнародно-правових актів, що містили зобов'язання держав виключити війну (збройну агресію) як спосіб міжнародного спілкування,

поняття військової окупації не мало того змісту, який воно має нині. Проте, для загальної характеристики еволюції поняття військової окупації, важливим є аналіз особливостей його реалізації у межах визначених періодів всесвітньої історії, зокрема у найдавніші часи, у період середньовіччя, нової та новітньої історії.

Характеризуючи найбільш ранній період, зазначимо, що практика військової окупації відома людству з *найдавніших часів* – відтоді, коли правителі держав почали вести війни для завоювання чужих територій. У часи, коли ведення війни визнавалася правом суверена (держави, нації), військова окупація, разом з анексією та контрибуцією, вважалася природним вираженням «права сильного». Відповідно до тогочасної етики та уявлень про «право війни», захоплена територія та її населення розглядалися як військова здобич, певний ресурс, і новий «власник» мав право розпоряджатися ними на свій розсуд. Залежно від ситуації, завойовник безконтрольно міг винищувати місцеве населення, наvertати його у рабство, примусово виганяти з місць проживання чи, навпаки, здійснювати переселення, грабувати, обкладати податками тощо.

У період *Середніх віків* та на початку *Нового часу* поняття військової окупації все ще не існувало, а захоплена чужа територія, як і раніше, безумовно вважалася законним придбанням. Основними правилами, під впливом яких формувалася тогочасна окупаційна практика, були такі закони і звичаї війни, як: воюючий має право на застосування сили у будь-яких обсягах і формах, необхідних для завоювання; ототожнення зайняття території військом із завоюванням; прирівнення прав окупанта до прав суверена; право на приведення місцевого населення до присяги та його мобілізація до армії завойовника. У межах цього періоду мали місце перші спроби обмеження свавілля держави-завойовника, що ґрунтувалися на принципі лицарства (так звана милість переможця), але це, на думку П. В. Рекотова, «мотивувалося скоріше обачливими інтересами переможця, ніж гуманними міркуваннями» [10, с. 27]. Усе зазначене дозволяє резюмувати, що у період Середньовіччя і Нового часу доктринального поняття військової окупації ще не існувало; військова окупація не мала ознак самостійного явища; не існувало і правового інституту військової окупації.

І лише наприкінці *Нового часу*, в епоху буржуазних революцій, поняття військової окупації починає набувати значення, схожого із сучасним

його розумінням. Зокрема, швейцарський юрист Емер де Ваттел у праці «Право народів, або принципи природного права, що застосовується до поведінки і справ націй і суверенів» (1758 р.) обґрунтував ідею про те, що військовий окупант здатен набути право суверенітету над територією лише після того, як первинного і законного суверена буде вигнано з країни шляхом повного завоювання, або ж він відмовиться від свого верховенства за договором. Інакше кажучи, Ваттель вперше сформулював принцип, згідно з яким фактична окупація не дає окупанту права вважати окуповану територію своєю. Протягом наступних майже двохсот років зазначений принцип виконував роль основи міжнародно-правового інституту військової окупації. Наприкінці XIX ст. зазначену концепцію військової окупації було розширено і доповнено ідеями німецького правника-міжнародника Л. Ф. Л. Оппенгейма [16]. Зокрема, шляхом обґрунтування того, що військова окупація передбачає не тільки безпосереднє вторгнення, а ще хоча б тимчасове утримання завойованої території за окупантом. У силу того, що окупант перешкоджає виконанню функцій законного уряду і фактично здійснює військову владу над завойованою територією, він повинен управляти окупованою територією з огляду не тільки на свої військові інтереси, а й якою мірою це можливо, на інтереси місцевого населення. Отже, окупант повинен мати певні обов'язки.

Своє нормативне врегулювання інститут військової окупації отримав у період *Новітнього часу*, а саме – на початку та у середині XX століття, коли було розроблено та прийнято основні міжнародно-правові угоди (конвенції), що визначають закони і звичаї війни («право Гааги») та закони гуманного ставлення до жертв війни («право Женев»). Саме 4-та Гаазька конвенція про закони і звичаї війни на суходолі (1907 р.), Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни (1949 р.), Гаазька конвенція про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту (1954 р.) визначають права і обов'язки воюючих сторін під час здійснення військової окупації, передбачаючи при цьому політичну, матеріальну, моральну відповідальність держави-окупанта та кримінальну відповідальність винних фізичних осіб. Нині основними принципами, які визначають міжнародно-правовий режим військової окупації, вважають такі: 1) режим військової окупації є наслідком воєнних дій, що призводять до зайняття

збройними силами однієї держави усієї чи частини території іншої держави; 2) військова окупація не є підставою для зміни державної території, включати до складу держави-окупанта окуповані території заборонено; 3) військова окупація може бути визнана такою лише за умови підтримання перебування на зайнятій території контингентів окупаційних військ; 4) військова окупація має тимчасовий характер; 5) на окупованій території повинні забезпечуватись основні права людини та громадянина, у тому числі, право на власність, приватні та особисті права; 6) за громадянами окупованої держави зберігається право на вірність своїй державі; 7) кримінальне законодавство окупованої території залишається чинним, за винятком випадків, якщо це законодавство загрожує безпеці держави-окупанта; 8) судові органи мають продовжувати виконувати функції, передбачені законодавством окупованої держави; 9) держава-окупант несе відповідальність за порушення норм, що регулюють режим окупації. Крім зазначених, зміст міжнародно-правового режиму воєнної окупації становлять і інші принципи та норми, аналіз яких має бути предметом окремого дослідження.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі зазначеного, доходимо таких висновків:

1. Одним із елементів сучасної системи міжнародного права є інститут військової окупації, призначений мінімізувати шкідливі наслідки наявної практики захоплення чужих територій та забезпечити на них правовий порядок. Основними напрямками регулювання міжнародно-правового інституту військової окупації є: мінімізація негуманних виявів військової окупації; права та обов'язки уряду та військових адміністрацій держави-окупанта; правове становище цивільного населення, регламентація права власності, дія кримінально-правових норм на окупованих територіях тощо.

2. Поняття «військова окупація» у найбільш узагальненому розумінні означає захоплення, оволодіння територією іншої держави (держав) новим суб'єктом – державою-окупантом (державами-окупантами), здійснене воєнним (загарбницьким) шляхом, що виявляється у встановленні на захопленій території влади військової адміністрації держави-окупанта. Основними ознаками, які відрізняють військову окупацію від інших, близьких за значенням

понять, є: тимчасовість; насильницький характер зміни статусу території; наявність постраждалої сторони; контроль армії держави-окупанта над територією та населенням держави; встановлення на ній власних адміністративних органів управління; збереження владних структур держави та продовження руху опору і військових операцій проти держави-окупанта.

3. Інститут військової окупації зазнав тривалої еволюції. Спочатку його зміст вбирав основні принципи і поняття «права війни», що обумовлювали погляди на окупацію території іншої держави як на військову здобич та трофей держави-завойовника. Пізніше, з розвитком основних засад сучасного міжнародного права, погляди на військову окупацію змінилися, отримавши новий імпульс у процесі формування конвенційних норм, що становлять основи «права Гааги» і «права Женеви».

4. До переліку основних принципів, які визначають діючий міжнародно-правовий режим військової окупації, належать такі: 1) режим військової окупації є наслідком зайняття збройними силами однієї держави усієї чи частини території іншої держави, вона має тимчасовий характер; 2) військова окупація не є підставою для зміни державної території; 3) військова окупація може бути визнана такою лише за умови підтримання перебування на зайнятій території контингентів окупаційних військ; 4) на окупованій території мають забезпечуватись основні права людини та громадянина, громадяни окупованої держави зберігають своє громадянство; 5) на території окупованої держави зберігається кримінальне законодавство окупованої території, її судова система; 6) держава-окупант відповідає за порушення норм, що регулюють режим окупації.

Перспективними напрямками наукових досліджень у контексті вивчення проблем реалізації міжнародно-правового режиму військової окупації вважаємо: 1) аналізування порушень міжнародно-правового режиму воєнної окупації, що практикуються російською федерацією у ході російсько-української війни та військових дій проти інших держав; установа прогалин у його правовому регулюванні; формування пропозиції щодо їх усунення та притягнення окупанта до відповідальності.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.

2020 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254> (дата звернення: 20.10.2022).

2. Грушко М. В. Окремі аспекти захисту цивільного населення в період окупації: Автономна Республіка Крим і м. Севастополь. *Право і суспільство*. 2020. № 5. С. 230–238. DOI 10.31558/2786-5835.2021.2.6.

3. Грушко М. В., Мойсейкін О. С. Застосування норм міжнародного гуманітарного права в збройному конфлікті в Україні: окремі питання. *Правничий часопис Донецького державного університету імені Василя Стуса*. 2021. № 2. С. 53–63. DOI 10.31558/2786-5835.2021.2.6.

4. Задорожній О. В. Анексія Криму – міжнародний злочин. Київ, К.І.С., 2015. 576 с.

5. Ляшко О. О. Правова політика держави щодо тимчасово окупованих територій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 526–532. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/138>.

6. Ляшко О. О. Особливості правового режиму анексованих та окупованих територій. *Приватне та публічне право*. 2017. № 4. С. 3–8. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/138>.

7. Ляшко О. О. Особливості правового регулювання прав та свобод людини на тимчасово окупованих територіях України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. 2020. № 6. Том 31 (70). С. 19–25. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/138>.

8. Макаров І. М. Поняття і зміст режиму окупації у міжнародному праві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2012. № 3. С. 193–197.

9. Рекотов П. В. Закони, звичаї війни і поняття військової окупації напередодні Другої світової війни (історико-правовий аспект). *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2002. № 2. С. 259–267.

10. Рекотов П. В. Зміст поняття «військова окупація» в міжнародному праві до середини ХХ ст. *Вісник Запорізького національного університету*. 2017. № 2. С. 24–30.

11. Рекотов П. В. Права і обов'язки окупанта під час здійснення військової окупації (середина ХХ ст.). *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 55–58.

12. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/s/окупация> (дата звернення: 20.10.2022).

13. Словник іншомовних слів. URL: <http://slovopedia.org.ua/36/53406/244881.htm> 1 (дата звернення: 20.10.2022).

14. Yoram Dinstein. *The international Law of Belligerent Occupation*/ Y. Dinstein. Cambridge: Cambridge Universiti Press. 2009. P. 365.

15. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/%D0%90%D0%BD%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 20.10.2022).

References

1. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR. Data onovlennia: 01.01.2020 r. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254> (data zvernennia: 20.10.2022).

2. Hrushko M. V. Okremi aspekty zakhystu tsyvilnoho naseleння v period okupatsii: Avtonomna Respublika Krym i m. Sevastopol. *Pravo i suspilstvo*. 2020. № 5. S. 230–238. DOI 10.31558/2786-5835.2021.2.6.

3. Hrushko M. V., Moiseikin O. S. Zastosuvannia norm mizhnarodnoho humanitarnoho prava v zbroinomu konflikti v Ukraini: okremi pytannia. *Pravnychyi chasopys Donetskoho derzhavnoho universytetu imeni Vasyliia Stusa*. 2021. № 2. S. 53–63. DOI 10.31558/2786-5835.2021.2.6.

4. Zadorozhnii O. V. Aneksiia Krymu – mizhnarodnyi zlochin. Kyiv, K.I.S., 2015. 576 s.

5. Iliashko O. O. Pravova polityka derzhavy shchodo tymchasovo okupovanykh terytorii. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2020. № 2. S. 526–532. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/138>.

6. Iliashko O. O. Osoblyvosti pravovoho rezhymu aneksovanykh ta okupovanykh terytorii. *Pryvatne ta publichne pravo*. 2017. № 4. S. 3–8. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/138>.

7. Iliashko O. O. Osoblyvosti pravovoho rehulivannia prav ta svobod liudyny na tymchasovo okupovanykh terytoriiakh Ukrainy. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho*. Serii: yurydychni nauky. 2020. № 6. Tom 31 (70). S. 19–25. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/138>.

8. Makarov I. M. Poniattia i zmist rezhymu okupatsii u mizhnarodnomu pravi. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. 2012. № 3. S. 193–197.

9. Rekotov P. V. Zakony, zvychai viiny i poniattia viiskovoi okupatsii naperedodni Druhoi svitovoi viiny (istoryko-pravovyi aspekt). *Visnyk Zaporizkoho yurydychnoho instytutu*. 2002. № 2. S. 259–267.

10. Rekotov P. V. Zmist poniattia «viiskova okupatsiia» v mizhnarodnomu pravi do seredyny KhKh st. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*. 2017. № 2. S. 24–30.

11. Rekotov P.V. Prava i oboviazky okupanta pid chas zdiisnennia viiskovoi okupatsii (seredyna KhKh st.). *Porivnialno-analitychne pravo*. 2017. № 3. S. 55–58.

12. Slovnyk ukrainskoi movy. Akademichnyi flumachnyi slovnyk (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/s/okupacija> (data zverennia: 20.10. 2022).

13. Slovnyk inshomovnykh sliv. URL: <http://slovopedia.org.ua/36/53406/244881.htm> 1 (data zvernennia: 20.10.2022).

14. Yoram Dinstein. *The international Law of Belligerent Occupation*/ Y. Dinstein. Cambridge: Cambridge Universiti Press. 2009. P. 365.

15. Velyka ukrainska entsyklopediia. URL: <https://vue.gov.ua/%D0%90%D0%BD%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%96%D1%8F> (data zvernennia: 20.10.2022).

Druchek Olena

Associate Professor of the Department of Legal Support of the National Guard of Ukraine, Faculty of State Security of the Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine, PhD in Law, Associate Professor

Voluyko Oleksii

Head of the Department of Legal Support of the National Guard of Ukraine, Faculty of State Security of the Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine, PhD in Law, colonel

THE CONCEPT OF MILITARY OCCUPATION: THEORETICAL AND HISTORICAL ASPECTS

Taking into account the available results of scientific research, in the article the theoretical and historical aspects of military occupation are considered. The etymology of the term «occupation» is studied, its content is revealed, essential features are highlighted, and a comparison with similar concepts and categories is made. It is proved that the concept of military occupation should be understood as the capture, seizure of no-man's land or the territory of another state (states) by a new entity – the occupying state (states), carried out by military (invasive) means, which is manifested in the establishment of the power of the military administration of

the occupying state in the occupied territory. The author compares and proves the difference between military occupation and similar categories of military invasion and annexation. It is proved that the important features of military occupation, as a concept, should include: the temporality of this state; the violent nature of the change in the status of the territory; the presence of an injured party; control of the army of the occupying power over the territory and population of the state; establishment of its own administrative authorities; preservation of the power structures of the state and the continuation of the resistance movement and military operations against the occupying power. The definition of the concept of the international legal regime of military occupation is formed and it is proved that its purpose is to minimize the harmful effects of the existing practice of seizing foreign territories and to ensure a certain order on them that would not contradict the norms of international humanitarian law. It is established that the main areas of regulation of the international legal institute of military occupation are: minimization of inhumane manifestations of military occupation; rights and obligations of the government and military administrations of the occupying power; legal status of the civilian population; regulation of property rights; the effect of criminal law norms in the occupied territories, etc.

It is proved that the institution of military occupation has undergone a long evolution. Initially, its content absorbed the basic principles and concepts of the «law of war», which determined the views on the occupation of the territory of another state as a military booty and trophy of the conquering state. Later, with the development of the basic principles of modern international law, the views on military occupation have changed, having received a new impetus in the process of forming the conventional norms that make up the law of The Hague and the law of Geneva. In accordance with international agreements, the content of the basic principles that determine the international legal regime of military occupation is highlighted and disclosed.

Keywords: *military occupation; regime of military occupation; military invasion; annexation; evolution of the institution of military occupation; international humanitarian law.*